

Afgiftekantoor
Antwerpen X

Driemaandelijke
Nieuwsbrief voor
EPITAAF-leden

Nummer 9
oktober 1990
3de jaargang

EPITAAF

vereniging voor funeraire archeologie

Woord vooraf

In onze vorige nieuwsbrief kon u meer vernemen over de restauratie van het monument Ghémar te Laken. Wie die familie Ghémar eigenlijk was, leest u in dit nummer. Een boeiende familiechroniek.

In november trekt EpitaaF nog eens over de landsgrenzen. Een eendaagse trip naar Frankrijk wordt het dit keer. Meer info vindt u in de kalender.

Het jaareinde nadert. Graag willen we u eraan herinneren dat alle giften vanaf 1.000 BEF - gedaan uiterlijk op 31.12.90 - aftrekbaar zijn van uw belastingen op het inkomstenjaar 1990. Lees op blz. 4 de kolofon voor meer praktische informatie hieromtrent. Diegenen onder u die op de succesvolle Open-Monumentendag ons "Centrum voor Funeraire Archeologie" bezochten, hebben kunnen vaststellen dat er heel wat werk werd verricht, maar ook dat het leeuwendeel nog moet gebeuren. Een historisch gebouw restaureren kost handenvol geld. Uw giften worden zinvol besteed.

Requiem

Maandag 22 oktober 1990,
20.00 uur :
Verdi, Missa da Requiem,
Brussel, Koninklijk Circus.

Vrijdag 2 november 1990,
20.00 uur :
J. Rutter, Requiem (1985),
Grimbergen, Abdijkerk.

Kalender

Zaterdag 27 oktober 1990, 10.30 uur :

Net een maand voor de verjaardag van diens overlijden bezoeken we het **Provinciaal Emile Verhaerenmuseum te Sint-Amands**, met ondermeer de tentoonstelling "Sint-Amands met de dichter Emile Verhaeren en het Koningshuis". Orgelpunt wordt nochtans het vermaarde nabijgelegen **Graf aan de Schelde**. Een kennismaking met het oude Sint-Amanduskerkhof rondt de voormiddag af.
Afspraak om 10.30 uur vóór het museum, Kaai 22, Sint-Amands.

Zaterdag 10 november 1990, 08.00 - 20.00 uur :

Het vroeg-middeleeuwse - maar nog steeds in gebruik zijnde - **kerkhof van Saint-Hilaire** (bij Marville, Département Meuse, Frankrijk) groeide voor de 17de-eeuwse grafkunst uit tot een begrip. Deels nog ter plaatse, deels rond 1870 ondergebracht in het 13de-eeuwse bedehuis, bieden de in overvloed bewaarde zerken hier een ware staalkaart van de vaak middeleeuwse, volkse funeraire ikonografie. Het ongeschonden, rijkelijk "getooide" **knekelhuis**, vormt hiervan slechts één der meer frappante onderdelen. Onderweg wordt even haltgehouden bij **Laferté**, voor een merkwaardig veldmausoleum. Een ommetje brengt ons tenslotte naar de Keltisch ogende kerkhofkruisen van **Schönberg** (bij Kehlen, Groothertogdom Luxemburg).
Afspraak om 08.00 uur stipt, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16, te 1020 Laken. De terugkeer is voorzien omsteeks 20.00 uur. Uw bijdrage in de kosten is 950 BEF voor leden en 1.050 BEF voor niet-leden.

Zaterdag 1 december 1990, 10.30 uur :

De **Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel** herbergen nog heel wat onvermoed funerair fraais. Ditmaal maken we op exclusieve wijze kennis met de gekoesterde kollektie **middeleeuwse stenen grafzerken en koperen grafplaten**, opgesteld in één der mooiste architecturale ruimten van het museum. Uitzonderlijk worden voor de gelegenheid een aantal stukken (waaronder terra-cotta modellen) uit de reserves gehaald.
Afspraak om 10.30 uur in de museumhal, Jubelpark 10, 1040 Brussel.

Tenzij anders vermeld betalen leden voor deze rondleidingen 75 BEF, niet-leden 150 BEF. Gelieve (vooral voor de uitstap naar Frankrijk) vooraf in te schrijven door overschrijving op rekeningnummer 068-2039260-56 van EpitaaF, met vermelding van naam, datum, stad en activiteit.

Ghémar Frères, Photographes du Roi

Ange Joseph Ghémar, onderwijzer in het Noordfranse Lannoy, liet zich gewoon niet zien bij de doop anno 1819 van zijn zoon Louis Joseph ! En daarmee begint de merkwaardige geschiedenis van de vermaarde Brusselse litograaf-fotograaf "Ghémar Frères". "Frères" ? ! Vergeet het ! Niemand vond ooit een spoor van welke broer dan ook. Ange overleed amper 33 jaar oud en zijn weduwe keerde met haar kinderen Louis Joseph, Henriette, Rosalie en Sophie-Elise weer naar de ouderlijke hoeve in de omgeving van Aat. Ze hertrouwde met meneer Ouvreleaux, professor aan en later directeur van het "Collège royal" en leeft sindsdien in de archieven "van haar renten".

Archieven ! Dossier nr. 65.057 van de vreemdelingenpolitie noteert de jonge Ghémar als zijnde een volijverig student aan de "Académie de Dessin et d'Architecture" van Aat, een roemloos stadje.

Intussen, rond 1836, ontwikkelt Brussel grootstedse allures plus een daarbij aangepaste avant-garde. Avant-gardes nestelen bij voorkeur op de sintels van de revolutie en/of oorlog. De boel vernieuwt en de jonge Ghémar, zeventien, wordt erdoor aangetrokken. Hij vond al gauw een job bij de drukker-litograaf Slaes, uitgever van "Charivari" en in dit milieu van drukpersen, papier en inkt rijpt "Ghémar Frères" vooralsnog tot een bedreven karikaturist en litograaf. Zijn karikaturen behoren tot de beste van die tijd.

De eerste spoorlijn op het Europese vasteland, Brussel-Mechelen retour, snelheidsduivel sinds 1835, figureert tussen de vele onvolprezen steendrukken van Ghémar met een panoramisch zicht op het "Centraal Station van Mechelen".

De wereld jankte als het ware om

*L. Ghémar, Portret van koning Leopold I.
Uit 'Les funérailles de S.M. Léopold 1er, Roi
des Belges, et avènement de Léopold II au
trône', Brussel, 1865.*

handige, serievaardige beeldtechnieken waarin de groeiende samenleving zich massaal en goedkoop vermocht uit te drukken. De litografie vroeg nog altijd enorm veel en vaardig handwerk. In 1839 verscheen de mechanische tekenkunst : de fotografie. De nieuwigheid greep reeds van in het prille begin als de mazelen om zich heen. Nog in datzelfde jaar dook ze op in het hermetisch afgegrensd Japan via een kier : de voorhaven van Nagasaki, voorbehouden aan de Hollanders.

Inmiddels maakte de toekomstige fotograaf-van-de-Koning naam met zijn handbedreven kunsten, de naam snelde hem vooruit tot o.a. op de Britse Eilanden waar hij een tijdlang aan het werk bleef. België was in die tijd een gerespekteerde "natie", dank zij een ondernemende bevolking en een minimum aan ministers.

Terug uit Londen associeert Ghémar

zich in 1856 met de veel jongere Duitse fotograaf Robert Séverin. Séverin fotografeert, Ghémar retoucheert, wat zeggen wil dat hij Roberts portretten van hoge omes en tantes, inclusief koning Leopold I, een artistieke nabehandeling geeft : inkleuren, bijwerken, verfraaien. Na zo'n vijf jaar pakt Séverin z'n valies en verdwijnt naar Den Haag.

De zaak "Ghémar et Séverin" voortaan "Ghémar Frères" bleef gevestigd aan de Schildknaapstraat en had tot buur rivaal Jules Géruzet, een niet minder gereputeerde fotografiepionier van die tijd. Ooit borstelde de veelzijdige Ghémar een imposant doek, een allegorisch tafereel à la Couture, waarop hijzelf, weggedrongen in een hoek, te zien is, zittend op zijn fototoestel, terwijl hij Géruzet onder z'n statief verplettert ! Rancune ? Misschien niet, "Ghémar Frères" zat vol grappen. Relativeren is wijsheid : in

1868 opent hij een "Musée pour rire". Het werd een grootscheepse happening avant la lettre. "Uylen-spiegel", tijdschrift voor "politiek, artistiek en literair amusement" schreef in verband met dit museum: "*Une galerie de pastiches qui feront pâlir plus d'un salon sérieux. Nous nous sommes trouvés là en face à face avec un Corot, un Millet, un Courbet (...) et trente autres tableaux d'un faire on ne peut plus original (...) les artistes pastichés doivent bien rire, en se mirant dans ces toiles abracadabrantes !*"

De onderneming had een boel geld gekost, maar Ghémar had er plezier aan beleefd en de opbrengsten waren bestemd voor een liefdadig doel. Ghémar was niet voor niks fotograaf van de Koning, van personaliteiten, prinses, ministers, van de ongelukkige prinses Charlotte ook, met haar gemaal Maximiliaan keizer van Mexico en in 1867 aldaar gefusilleerd.

"Ghémar Frères, Photographes du Roi" ! Historici zochten zich kreupel naar de ontbrekende broer. Louis Joseph immers signeerde zelfs officiële stukken met dit misleidende "frères" en meer dan eens werd over hem in het meervoud geschreven: "Les Ghémar, nos amis ..." Op de rug van zijn portretten staat in sierlijke letter: "Entrée par la porte cochère", Ghémars vermaard geworden lijfspreuk. Zijn hartsvriendin Marie Catherine Jadoul belooft zijn jarenlange trouw met vier kinderen, maar trouwen doet hij de 25 jaar jongere Marie eerst in 1871. Een zoon, Louis Charles (°1867) start in 1897 de bekende transportfirma "Ghémar" die tot op de huidige dag voortbestaat.

Op 10 december 1865 overleed koning Leopold I. De rouwplechtigheid, welhaast een Europese zaak, gevolgd door de troonsbestijging van Leopold II werden beide door o.a. Ghémar vereeuwigd en zijn "album" werd, hoewel zo duchtig bijgewerkt dat men twijfelt tussen foto en lito, een uniek, zelfs artistiek historisch document.

Van niet minder historisch belang is het stel van 80 portretten visiteformaat dat hij maakte van evenveel aanzittenden aan een banket Victor Hugo anno 1862 aangeboden door zijn Brusselse uitgevers Lacroix en Verboeckhoven, die ondermeer signeerden voor zijn alombekende "Les Misérables". Banket voor heren alleen, indrukwekkende seigneurs die men zich onmogelijk in spijkerbroek kan voorstellen. In 1867 begint men aan de overweldiging van de Zenne - open riool, toen al - hoofdverdachte in verband met de cholera-epidemie van 1866.

Nogmaals haalt men er Ghémar bij: een brok verleden gaat tegen de vlakke, foto's moeten het bewaren voor het nageslacht. Maar Ghémars artiestenziel laat hem slechts de schoonheid en de nostalgie zien van het veroordeeld stedelijk landschap. De reeks is van het mooiste, het meest kunstzinnige dat hij ooit maakte. De wereld die de mens bouwde overstijgt haar bouwheer in betekenis, herinnering en schoonheid.

Zo verliep ook het leven van de begaafde, verbeeldingsrijke man, die ooit schreef: "*Dieu et mon Droit, dit l'Angleterre; Je maintiendrai, dit la Hollande, L'Union fait la force, dit la Belgique. Ghémar, plus modeste, ou, peut-être plus réfléchi, dit simplement: Entrée par la porte cochère !!!*" La porte cochère viel achter hem dicht op 11 mei 1873. Voorgoed !

In het monumentale familiegraf op Laken rusten hij, zijn vrouw en vier kinderen, zijn drie ongehuwde zusters. R.I.P.

Filip Tas

Geraadpleegd werden:
 Les Pionniers de la Photographie à Bruxelles, door Gustave Abeels.
 A propos de Louis Ghémar, door Georges Vercheval.

Wij herdenken

Op 3 oktober het heengaan van **KAREL FRANS LEOPOLD MIRY**, komponist en dirigent (Gent 14

augustus 1823 - aldaar 3 oktober 1889).

Men kent Miry voornamelijk als de toondichter van de "Vlaamse Leeuw" (1845) op tekst van H. van Peene. Miry echter, was in zijn tijd een bekende musicus. Hij componeerde o.a. vier symfonieën, een tiental opera's, operetten, kantaten en zo meer. Hij was een tijdlang als leraar en later als onderdirecteur aan het Gentse conservatorium verbonden, dirigent aan het "Grand-Théâtre" en inspekteur van het Rijk voor het Muziekonderricht. *Westerbegraafplaats, Gent.*

Op 27 november **EMILE FRANS VERHAEREN**, dichter (Sint-Amands 21 mei 1855 - Rouen 27 november 1916). Hoewel Verhaeren doktor in de rechten was, legde hij zich al spoedig uitsluitend toe op zijn literaire bedrijvigheid. Van hem verschenen o.a. *Les Flamandes* (1883), *les Moines* (1886), *Les Campagnes hallucinées* (1893), *Les Villes tentaculaires* (1895), *Les Forces tumultueuses* (1902), *Toute la Flandre* (1904-1911), *Les Heures claires* (1896), *Les Heures d'après-midi* (1905), *Les Heures du Soir* (1911) en *Le Cloître* (1900). Hij had zelf de wens geuit aan de oever van de Schelde begraven te worden:

*Le jour que m'abattrà le sort
 C'est dans ton sol, c'est sur tes bords
 qu'on cachera mon corps
 Pour te sentir, même à travers la mort, encore !*

Scheldeoever, Sint-Amands

Op 31 december **PIERRE BRUNO BOURLA**, architect (Parijs 19 december 1783 - Antwerpen 31 december 1866). Aan hem dankt Antwerpen de unieke "Théâtre royal Français", de latere KNS, in neoklassicistische stijl, vandaag algemeen bekend als de "Bourla-schouwburg". Een tijdlang werd dit merkwaardig harmonieuze gebouw bedreigd door de niets ontziende sloopplannen van de stad; het werd op de valreep gered. Bourla was een tijd stadsbouwmeester.

*Begraafplaats. Schoonselhof,
 Ereperk - rondpunt, Antwerpen.*

F.T.

Tentoonstellingen

Berg en Dal (Nederland), Afrika Museum, Postweg 6.

Rouwen in Afrika, t.e.m. 21 oktober 1990 ma t/m vrij 10.00 - 17.00 uur, zat en zon 11.00 - 17.00 uur).

Nieuwenrode (gem. Kapelle-op-den-Bos), Cultureel Centrum 'De Oude Pastorie', Kerkstraat.

Paul De Prins' fotografie over grafmonumenten, m.m.v. EPITAAF vzw., van 2 t.e.m. 18 november 1990.

Varia

Maandag 8 oktober 1990 : Succesvolle deelname van EPITAAF aan de Wies-Andersen-show op VTM, met het projekt **Funeraire tuin**. Deze aflevering, nr. 13, wordt uitgezonden op een vrijdag om 20.30 uur (vermoedelijk 30 nov.)

Van 22 tot 24 oktober 1990 : Derde internationale vakbeurs voor restauratie- en conserveringstechnieken **Restauratie 90** in Amsterdam.

Donderdag 1 november 1990 : **Autant savoir**, een programma van de RTBF-televisie, wijdt een aflevering aan begraafplaatsen, met ondermeer opnamen op het kerkhof van **Laken** en in de ateliers Ernest Salu.

Zondag 4 november 1990, 10.30 uur : Brussel, Kon. Musea voor Kunst en Geschiedenis. Voordracht : **Rituelen m.b.t. dood en begravenis, vroeger en nu**, door prof. dr. S. Top (KUL).

Donderdag 15 november 1990 : De Dienst Kunstzaken brengt op BRT2-televisie een programma rond **Het Koningshuis en de Kunst**, met ondermeer opnamen in de ateliers Ernest Salu.

Zaterdag 8 en zondag 9 december 1990 : Colloquium **L'esprit de créativité en art funéraire**. Centre de détente "Val d'Andrimont", chemin du Val 30, 4960 Malmedy (inlichtingen : tel. 080 / 33 07 61).

Negentiende-eeuwse schedelkisten in het middeleeuwse knekelhuis van Marville, zo'n vijf km ten zuiden van Torgny, het zuidelijkste punt van België. Eén van de haltes op onze trip van zaterdag 10 november, waarover meer op blz. 1.

EPITAAF vzw

O.-L.-Vrouwvoorplein 16
1020 Brussel

Lidmaatschap (Nieuwsbrief inbegrepen) :

450 BEF door overschrijving op rekening 068-2039260-56 van Epitaaaf met vermelding van naam, adres en jaartal.

Giften :

Giften voor het inrichten van een Museum voor Grafkunst en voor het restaureren van grafmonumenten zijn steeds welkom op rekening 000-0000004-04 van de Koning Boudewijnstichting, met vermelding "Programma Bouwkundig Erfgoed" én specificering "Restauratie Salu" of "Restauratie Grafmonumenten". Indien U zou wensen dat uw gift voor de restauratie van een specifiek monument wordt aangewend, is voorafgaandelijk overleg noodzakelijk. Een attest voor fiscale aftrekbaarheid (vanaf 1.000 BEF) wordt binnen een termijn van dertig dagen na ontvangst van de gift aan de schenker opgezonden.

Vrijwilligers :

Vrienden, leden en niet-leden, die de handen uit de mouwen willen steken om mee te werken in het Centrum Salu te Laken, zijn meer dan welkom. Er is nog enorm veel werk te doen, deels specialistenwerk maar ook klusjes die iedereen kan doen. Wij vragen dringend hulp! Kandidaten worden verzocht een kaartje met hun naam en telefoonnummer te sturen naar het O.-L.-Vrouwvoorplein 16 te 1020 Brussel. Zij worden dan gekontakteerd om af te spreken wanneer er gewerkt wordt en wat zij kunnen doen.

Redactie :

Bert Bracke, Karel Roelants, Filip Tas, Martine Wynants.

Met medewerking van Marcel Celis. Deze nieuwsbrief werd gedrukt op de persen van drukkerij Carto, 1210 Brussel. V.U. Martine Wynants, O.-L.-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel.